

15. Сикорский И.А. Даровитость и талантливость в свете объективного исследования по данным психофизиологических коррелятивов / Проф. И.А. Сикорский. – Киев: Тип. С.В. Кульженко, 1912. – 30 с.
16. Сикорский И.А. Душа и мозг великих людей – Гамбетты, Тургенева и Гельмгольца / Проф. И.А. Сикорский // Вопросы нервно-психической медицины. – 1900. – Т. 5. – С. 1–12.
17. Сикорский И.А. Проф. А.И. Якобий. Угасание инороднических племён Тобольского севера (Журн. Русского Общества Охранения Народного здоровья 1897 г.) / И.А. Сикорский // Вопросы нервно-психической медицины. – 1898. – Т. 3. – С. 106–107.
18. Сикорский И.А. Черты из психологии славян: Речь, произнесенная профессором И.А. Сикорским в торжественном заседании Славянского благотворительного общества 14 мая 1895 года. / Проф. И.А. Сикорский. – Киев: Типография И.И. Чоколова, 1895. – 15 с.

Мазяр О. В. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПАРАЛЛЕЛИ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ ОДАРЕННОСТИ В РАБОТАХ И.А. СИКОРСКОГО И В.А. МОЛЯКО

В статье анализируются закономерности развития теории одаренности на примере концептуальных положений И.А. Сикорского и В.А. Моляко. В частности представлены общие взгляды на взаимосвязь психофизиологических и личностных факторов одаренности, роль внешних преград и развитие волевых способностей.

Ключевые слова: задатки, одаренность, способности, творчество.

Mazyar O. V. CONCEPTUAL PARALLELS OF THE SOLVING THE PROBLEM OF GIFTEDNESS IN THE WORKS OF I.O. SIKORSKI AND V.O. MOLYAKO

The article analyzes the patterns of development of the theory of giftedness on an example of conceptual positions of I.O. Sikorski and V.O. Molyako. In particular, there are presented common views on the relationship of psycho-physiological and personality factors of giftedness, the role of external constraints and the development of volitional skills.

Keywords: the inclinations, talent, ability, creativity.

УДК 159.928-057.874

Малихіна О. Є. (м. Харків)

ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ УСПІШНОСТІ ЛІТЕРАТУРНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена вивченню та аналізу підходів до визначення критеріїв успішності літературно-творчої діяльності молодших школярів. Вибір та обґрунтування критеріїв здійснювалися виходячи з уявлення про те, що діяльність зі створення оригінальних текстів складається з двох дій: дії породження змісту і дії його вираження. Результати проведеного експериментального дослідження свідчать, що використання запропонованих критеріїв дозволяє визначити як рівень оригінальності змісту тексту, так і рівень його художньої оформленості.

Ключові слова: літературно-творча діяльність, критерії успішності створення оригінального тексту, молодші школярі.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливішими науковими завданнями. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях активно розробляється проблема розвитку творчих здібностей дітей до різних видів діяльності (музичної, художньої, літературної тощо). Нашу увагу привернув такий аспект даної проблеми, як розвиток у дітей молодшого шкільного віку здібностей до літературно-творчої діяльності, що передбачає самостійне й успішне (відповідно до віку) складання ними усних і письмових розповідей, казок, віршів, загадок.

Аналіз останніх досліджень. Дана проблема розглядалась вченими з різних боків, зокрема, вивчались структура даного виду здібностей (В. К. Боярчук, Б. О. Гріфцов, Є. І. Замятін, О. Г. Ковальов, Є. О. Корсунський, Г. Н. Кудіна, О. О. Мелік-Пашаєв, М. А. Мудрак, З. М. Новлянська, І. В. Страхов, Н. О. Черникова, В. П. Ягункова), вікові особливості їх прояву (Н. Б. Берхін, П. І. Мазур, Н. О. Малкова, Л. Г. Чорна, В. П. Ягункова), деякі умови їх розвитку (П. П. Блонський, Л. С. Виготський, М. О. Рибникова, В. О. Сухомлинський, С. Френе). В той же час проблема основних критеріїв, що дозволяють визначити успішність літературно-творчої діяльності, у педагогічній психології ще не вирішена, тому нам знадобилася спеціальна, детальна робота з їх обґрунтованого вибору.

Мета статті полягає у визначенні критеріїв успішності літературно-творчої діяльності дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Під успішністю створення оригінального тексту дослідниками розуміється досягнення певного рівня художності твору, що виявляється за допомогою якісного аналізу або методом експертної оцінки, як це пропонують В. Я. Ляудіс і І. П. Негуре [3]. При виборі критеріїв, які дозволили б виявити успішність виконання дітьми творчого завдання, нами були вивчені підходи до аналізу усних висловлень Т. О. Ладиженської [2], письмової мови М. О. Рибникова [4], І. М. Соловійова [5], учнівських творів М. М. Китаєва [1], казок В. Я. Проппа, О. Г. Солодухової. При обґрунтуванні критеріїв ми спиралися на існуюче у сучасній психології уявлення [3] про те, що діяльність зі створення оригінальних текстів складається з двох дій: дії породження змісту і дії його вираження, тому нас цікавили ті показники, що вказували б і на рівень оригінальності змісту тексту і на рівень його художньої оформленості.

Наявність задуму і грамотність його реалізації в сюжеті дозволяють, на думку дослідників, визначити рівень успішності створення оригінального тексту. Так, М. О. Рибников для аналізу творчих робіт учнів запропонував наступні характеристики сюжету: вдалий, середній, невдалий, при цьому під сюжетом він розумів систему подій, що розкривають задум, а Т. О. Ладиженська і М. М. Китаєв, виявляючи критерії для оцінки успішності усних висловлювань та учнівських творів, наполягають на такій характеристиці сюжету як самостійність.

Т. О. Ладиженською також були запропоновані рівні реалізації задуму, які ми вважаємо достатніми для початкової характеристики твору:

- задум є і реалізований;
- задум є й в основному реалізований;
- задум є, але реалізований частково;
- задум є, але не реалізований;
- задуму немає.

Оскільки авторами не було запропоновано шляхів визначення рівня самостійності твору, тому ми, виходячи із розуміння того, що дитина може або запропонувати власний сюжет, або частково використати відомий, або повністю запозичити його, визначили такі можливі ступені: оригінальний, комбінований, переказ. В якості додаткової характеристики сюжету можливо використовувати ще такі показники, як вдалий, середній, невдалий.

Що стосується II етапу створення оригінального тексту, а саме вираження змісту, то воно тісно пов'язане з композицією твору, яку М. М. Китаєв визначає як послідовність подій у розкритті теми, а І. М. Соловійов, наприклад,

вважає обов'язковим враховувати композиційні особливості при аналізі творчих робіт.

Існують різні підходи щодо визначення особливостей композиції, так, М. О. Рибников пропонує такі показники для загальної її характеристики, як внутрішня цілісність і закінченість, узгодженість частин, їх відповідність і пропорційність. Інший підхід до розуміння композиції, запропонований у дослідженнях В. Я. Проппа, який показує, що композиція чарівних казок - це послідовність у розкритті функції. Під функцією розуміється вчинок дійової особи, що визначається з точки зору його значущості для ходу дії. Постійним елементом казки, на думку автора, є функції персонажу, число яких у чарівній казці обмежено, їхня послідовність завжди однакова, таким чином, усі чарівні казки, власне кажучи, однотипні. За думкою лінгвістів, більшість текстів, зокрема казок, у структурно-композиційному відношенні складається з трьох частин: зачину, основної частини, кінцівки.

На основі аналізу різних наукових досліджень з проблеми ми зупинилися при оцінці творчих робіт на таких композиційних особливостях, як цілісність, завершеність, узгодженість частин і їхня пропорційність.

Другою складовою вираження змісту є відбір мовних засобів, в цьому питанні усіх дослідників поєднує твердження, що мова і її виразність - це критерій, також необхідний при аналізі оригінальних текстів. Наприклад, М. О. Рибников для оцінки мови пропонує такі рівні: образно-яскравий, середній, слабкий, вульгарний. На нашу думку, така характеристика недостатня, тому ми вважаємо, що при аналізі мови творчих робіт необхідно особливо враховувати використання засобів виразності, властивих казці (епітети, метафори, повтори, використання дієслів, римування, стильові кліше, порівняння, звукова організація мови, зворотній порядок слів, зменшено-пестливі суфікси, уживання часток, поетичні визначення, персоніфікації тощо), і жанрові особливості тексту, зокрема казки.

Як важливий показник успішності створеного твору деякі дослідники розглядають і його обсяг. Причому одні автори (Т. О. Ладиженська, М. О. Рибников) обсяг визначають кількістю слів або речень, інші, як, наприклад, В. Я. Ляудіс кількістю мікротем. Це поняття в різних джерелах трактується неоднаково, але, власне кажучи, під мікротемою розуміють зміст декількох речень тексту, зв'язаних одною думкою.

Ми вважаємо необхідним використання такого критерію для аналізу творчих робіт дітей молодшого шкільного віку, тому що в цьому віці обсяг твору можна розглядати показником загального розумового та мовленнєвого розвитку дитини. Ми пропонуємо визначати обсяг через підрахунок кількості змістовних одиниць, кожна з яких являє собою закінчену думку.

До групи основних характеристик тексту відноситься також і зв'язність. Під якою, наприклад В. Я. Ляудіс і І. П. Негуре, розуміють відносини між реченнями, виражені зв'язками (союзи, союзні слова, лексичні повтори, займенники, синоніми), а також такі засоби зв'язку, як порядок слів і єдиний часовий план. Вони також запропонували і змістовний кількісний показник зв'язності тексту (індекс зв'язності), який ми вважаємо доцільним використати в нашому дослідженні. Він виражається у відношенні числа адекватно виражених відносин між сусідніми реченнями до числа усіх можливих в тексті.

Вивчення та зіставлення різних підходів до аналізу дитячих усних та письмових творчих робіт, дозволяють нам виділити наступні критерії для оцінки успішності створення дітьми оригінальних текстів:

- наявність задуму і ступінь його реалізації (реалізований, частково реалізований, не реалізований);
- ступінь оригінальності сюжету (оригінальний, комбінований, переказ);
- композиційні особливості (цілісність і завершеність, відповідність, пропорційність і узгодженість частин);
- мовні особливості тексту (використання засобів виразності і відповідність жанру);
- обсяг твору (кількість змістовних одиниць);
- зв'язність (відношення адекватно виражених відносин у тексті до числа усіх відносин).

З метою вивчення успішності літературно-творчої діяльності молодших школярів нами було проведено дослідження з учнями третіх класів (всього 110 чоловік), в якому їм було запропоноване завдання самостійно придумати і записати казку.

У ході вивчення дитячих робіт за допомогою цих критеріїв нами були виділені такі групи текстів:

I група (23% з усіх робіт) – тексти, що відрізнялися самостійністю та оригінальністю задуму і сюжету, тому ми умовно позначили їх як "оригінальна казка". Шляхи породження учнями всіх класів смислового змісту в цих роботах такі: привнесення фантастичної дії в знайому, звичну для дитини ситуацію, наповнення функцій новим своїм змістом (згідно з В. Я. Проппом, функція – дії головного героя), а також створення казок повчального характеру, іноді, подібно до байки, таких, що містять мораль. В цілому діапазон задумів та сюжетів казок, що ми віднесли до цієї групи був невеликим.

В творчих роботах даної групи простежується деякий зв'язок з композиційною своєрідністю народних казок: прагнення героя до мети (подолання труднощів), обов'язковий сприятливий кінець. Також герої дитячих казок зберігають ті риси характеру, які є постійними в народних казках або домінантою характеру, наприклад: ведмідь – сильний, черепаха – повільна, лисиця – хитра, Іван-царевич – рятівник. Іноді, намагаючись привести казку до щасливого кінця, діти порушують принцип вірності героя характеру, тобто або повністю змінюють його ("злий чарівник" стає добрим) або частково.

У даній групі текстів помітно переважає кількість чарівних казок, менш казок про тварин, і лише 2 – побутові, на нашу думку, це пояснюється тим, що чарівна казка дає більше можливостей для розгортання дитячої фантазії, а фактично відсутність побутових казок пов'язана з їхньою об'єктивною складністю для дітей молодшого шкільного віку.

Аналіз оригінальних казок учнів третіх класів за наявністю задуму і його подальшої реалізації показує, що в переважній більшості творчих робіт задум є, але в 49% текстів він виявився реалізованим частково або взагалі не реалізованим в сюжеті. І лише третина молодших школярів змогли створити вдалий сюжет, тобто вибудувати таку систему подій, які б добре розкривали їхній задум.

Також слід зазначити, що далеко не всі роботи першої групи характеризувалися і композиційною цілісністю, а саме 60% оригінальних казок виявилися незавершеними. Найбільше зустрічався такий недолік композиції, як непропорційність частин твору, наприклад, при докладному розгорнутому оповіданні коротка, лаконічна кінцівка або при великому зачині згорнуте оповідання та непереконлива кінцівка. На нашу думку, такі композиційні недоліки творів дітей пов'язані із їхньою нездатністю створити вдалий сюжет.

Також характерною особливістю дитячих творів даної групи слід зазначити мінімальне використання мовних засобів виразності при середньому обсязі твору.

II група (28% з усіх робіт) - це казки, створені шляхом часткової зміни знайомого сюжету, тому ми умовно позначили їх як "комбінована казка". Шляхи породження смислового змісту в цих текстах були більш різноманітними, але поверховими та неглибокими: уведення нового персонажу або персонажів; уведення нового чарівного засобу або заміна їх; зміна причинно-наслідкових зв'язків між подіями; об'єднання сюжетів двох і більше казок; доведення частини знайомої казки (або її елемента) до завершення; зміна героя або його характеру, вчинків; зміна кінцівки знайомої казки.

Але дані творчі роботи третьокласників характеризувалися більшою, у порівнянні з першою групою, композиційною організованістю, завершеністю, пропорційністю частин тексту, а також великим обсягом і мовною виразністю.

III група (37% з усіх робіт) - перекази знайомих казок, або фільмів, мультфільмів, із зміною деяких формальних ознак, наприклад, заміна імені головного героя або скорочення обсягу тексту, тому ми умовно позначили цю групу текстів як "переказ". Серед всіх переказів лише у 18% робіт зустрічаються недоліки композиції: серед яких найчастіше спостерігаються нерозмірність частин твору та незавершеність тексту.

IV група (12% з усіх робіт) - твори, що не відповідали запропонованому жанру, тому що не мали жодної ознаки казки, а саме чарівного героя, чарівної дії або чарівного засобу та ін. Найчастіше це була розповідь егоцентричного характеру про будь-яку реалістичну подію, випадок про життя. Також до цієї групи увійшли роботи, у яких діти не змогли створити зв'язний текст, їх казки являють собою набір логічно не пов'язаних між собою речень.

Аналіз дитячих казок за попередніми показниками дозволяє нам зробити висновок, що молодші школярі при створенні ними оригінального тексту в змозі повноцінно виконати лише одну дію: або самостійно придумати оригінальний сюжет, або перетворити вже відомий задум та сюжет у власний за допомогою використання певних казкових засобів (мовних засобів виразності, казкових персонажів, використання зачинів та кінцівок).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для визначення успішності літературно-творчої діяльності молодших школярів можливо застосовувати такі критерії, як: наявність задуму й успішність його реалізації; ступінь самостійності сюжету; композиційні особливості; особливості мови; обсяг твору та зв'язність тексту.

Результати експериментального дослідження свідчать, що використання запропонованих критеріїв дозволяє виявити як рівень оригінальності змісту тексту, так і рівень його художньої оформленості.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів поставленої проблеми. Перспективи подальшої науково-дослідної роботи вбачаємо у вивченні умов оптимізації процесу розвитку здібностей до літературної творчості молодших школярів, підлітків та старших школярів. Перспективною є також дослідницька робота з діагностики літературно-творчих здібностей дітей різного віку та вдосконалення методик оптимізації процесу розвитку здібностей до інших видів творчої діяльності учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Китаев Н. Н. Критерии оценки ученических сочинений / Китаев Н. Н. - М.: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1961. – 147 с.
2. Ладыженская Т. А. Анализ устной речи учащихся 5-7 классов / Ладыженская Т. А. - М.: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1963. - 135 с.
3. Ляудис В. Я. Психологические основы формирования письменной речи у младших школьников / В. Я. Ляудис, И. П. Негурэ. - М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 150 с.
4. Рыбников Н. А. Методы изучения речевых реакций ребёнка / Н. А. Рыбников // Детская речь. Сборник статей / Под ред. Н. А. Рыбникова – 1927. – С. 7-22.
5. Соловьёв И. М. Приёмы оценки и измерений школьных сочинений в американской педагогике / И. М. Соловьёв / Русский язык в советской пе. - 1930. - №1. - С. 144-150.

Малыхина Е. Е. ОПРЕДЕЛЕНИЕ КРИТЕРИЕВ УСПЕШНОСТИ ЛИТЕРАТУРНО-ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Статья посвящена изучению и анализу подходов к определению критериев успешности литературно-творческой деятельности младших школьников. Выбор и обоснование критериев осуществлялись исходя из представления о том, что деятельность по созданию оригинальных текстов состоит из двух действий: действия порождения содержания и действия его выражения. Результаты проведенного экспериментального исследования свидетельствуют о том, что использование предложенных критериев позволяют определить как уровень оригинальности содержания текста, так и уровень его художественной оформленности.

Ключевые слова: литературно-творческая деятельность, критерии успешности создания оригинального текста, младшие школьники.

Malykhina O. J. DEFINING THE CRITERIA OF SUCCESS OF THE LITERATURE-RELATED CREATIVE ACTIVITY OF THE JUNIOR SCHOOL CHILDREN

This research paper is devoted to the study and analysis of the approaches to the definition of the criteria of success of the literature-related creative activities of the junior school children. The criteria were selected and substantiated proceeding from the aspect that the activity related to the creation of original texts includes two processes, in particular a process of contents generation and its expression. The results of experimental research show that the use of proposed criteria allows for the definition of both the level of originality of text contents and the level of its artistic completeness.

Keywords: literature-related creative activities, criteria of success of the creation of an original text, junior school children.

УДК 159.922.63

Мициха Л. П. (м. Івано-Франківськ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ У ПЕРІОД ГЕРОНТОГЕНЕЗУ

В статті піднімається проблема реалізації творчого потенціалу особистості в пізній період онтогенезу. Розкрито психологічні механізми і детермінанти, що роблять можливою творчу активність людини похилого віку.

Ключові слова: творчий потенціал, творча самореалізація, пізній період онтогенезу, психологічні детермінанти, творча активність.

Постановка проблеми. «Можливості людини обмежені перш за все екзистенційними рамками її життєвого шляху, так як людське буття минуше, і це лежить в основі відповідальності людини – сутності існування. Якби лю-